

MUMTOZ ADABIYOTNI RAQAMLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI VA YONDASHUVLARI

Ochilova Gulruh Jahongirovna
Amaliy fanlar universiteti magistiri

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek mumtoz adabiyoti namunalarini raqamli platformalarga moslashtirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda mumtoz adabiy merosni raqamli muhitga integratsiyalash jarayonining ilmiy-nazariy jihatlarini yoritilib, raqamlashtirish texnologiyalarining adabiyotshunoslikdagi o'rni va ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, mumtoz matnlarni raqamli formatga o'tkazish jarayonida badiiylik, til xususiyatlari va madaniy kontekst o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari raqamli adabiy merosni saqlash va uni keng ommaga yetkazishda zamonaviy yondashuvlarning samaradorligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: mumtoz adabiyot, raqamlashtirish, raqamli platformalar, adabiy meros, raqamli gumanitar fanlar, matnshunoslik, elektron arxiv, madaniy kontekst, integratsiya, raqamli transformatsiya.

Annotation. This article analyzes the theoretical foundations and practical approaches to adapting examples of Uzbek classical literature to digital platforms. The study examines the scientific and theoretical aspects of integrating classical literary heritage into the digital environment and highlights the role and significance of digitization technologies in literary studies. Furthermore, it explores the interrelationship between artistic expression, linguistic features, and cultural context in the process of converting classical texts into digital formats. The research findings substantiate the effectiveness of modern approaches in preserving digital literary heritage and making it accessible to a wider audience.

Keywords: classical literature, digitization, digital platforms, literary heritage, digital humanities, textual studies, electronic archives, cultural context, integration, digital transformation.

Kirish: So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida ta'lim sohasini raqamlashtirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan [1]. Strategiyada ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqamli ta'lim resurslarini yaratish va ulardan samarali foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi jamiyatning barcha sohalarida, jumladan, adabiyotshunoslikda ham yangi ilmiy yondashuvlar va tadqiqot yo‘nalishlarining shakllanishiga sabab bo‘lmoqda. Hozirgi kunda adabiy asarlarni raqamli muhitda saqlash, ularni elektron formatga o‘tkazish hamda keng auditoriyaga onlayn platformalar orqali yetkazish imkoniyatlari tobora kengayib bormoqda. Shu jihatdan o‘zbek mumtoz adabiy merosini raqamli muhitga moslashtirish va uni zamonaviy o‘quvchi ehtiyojlari asosida taqdim etish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar ta’sirida badiiy adabiyotni o‘qish, idrok etish va talqin qilishning an’anaviy usullari sezilarli darajada transformatsiyaga uchramoqda. Mumtoz adabiyot namunalarini elektron platformalar, mobil ilovalar, raqamli arxivlar hamda interaktiv shakllar orqali taqdim etish o‘quvchilarning milliy adabiy merosga bo‘lgan qiziqishini oshirish bilan birga, asar mazmunini chuqurroq anglash imkonini ham beradi. Bundan tashqari, ushbu jarayon o‘zbek mumtoz adabiyotini xalqaro ilmiy va madaniy maydonda targ‘ib qilishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi mumtoz adabiy meros tushunchasi va xususiyatlarini yoritish, o‘zbek mumtoz adabiyoti namunalarini raqamli platformalarda moslashtirishning nazariy hamda amaliy jihatlarini tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism: Mumtoz adabiyot har bir millatning ma’naviy boyligi, tarixiy xotirasi va estetik tafakkurini mujassam etgan muhim madaniy meros hisoblanadi. U asrlar davomida shakllanib, xalqning badiiy tafakkuri va ma’naviy rivojlanish darajasini aks ettiruvchi asosiy manbalardan biri sifatida xizmat qilib kelmoqda. Mumtoz adabiyot namunalarida jamiyatning ijtimoiy hayoti, insoniy fazilatlar, axloqiy qarashlar hamda falsafiy g‘oyalar badiiy ifoda vositalari orqali yuksak darajada tasvirlanadi.

O‘zbek mumtoz adabiyoti jahon adabiy merosining ajralmas qismi bo‘lib, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Lutfiy, Sakkokiy, Ogahiy kabi buyuk ijodkorlarning boy adabiy merosini o‘z ichiga oladi. Ushbu asarlar nafaqat badiiy-estetik qiymati, balki tarix, tilshunoslik va falsafa nuqtai nazaridan ham muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar ommaviy axborot vositalari va kommunikatsiya kanallari sonini keskin oshirgan bir sharoitda klassik syujetlardan ilhomlangan video o‘yinlar, grafik romanlar va adabiy klassikalarni targ‘ib etishga qaratilgan raqamli ta’lim loyihalar paydo bo‘lmoqda. Bu esa mumtoz adabiyotning yangi auditoriyaga yetib borishiga xizmat qilmoqda. Jahon tajribasida adabiy merosni raqamlashtirishga qaratilgan qator loyihalar amalga oshirilgan. Jumladan, “Слово Толстого”, “Чехов жив”, “Литературный экспресс”, “Пушкин цифровой”, “Dostoevsky Digital” kabi loyihalar mumtoz adabiyotni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirishning samarali namunalaridir [2]. Ushbu loyihalar klassik

adabiyotni keng auditoriyaga yetkazish, ilmiy izohlar bilan boyitish va interaktiv shaklda taqdim etish imkonini yaratgan.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ham raqamli adabiyot va elektron kutubxonalar rivojlanmoqda. Xususan, Ziyouz.uz, Ziyonet elektron kutubxonasi, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi sayti, Kitob.uz va boshqa platformalar milliy adabiy merosni keng ommaga taqdim etishda muhim rol o'ynamoqda. Bundan tashqari, O'zbek tili milliy korpusi hamda xalqaro korpus loyihalari mumtoz matnlarni raqamlashtirish va lingvistik jihatdan o'rganish uchun metodologik asos vazifasini bajarmoqda.

Raqamlashtirish — bu ma'lumotlarni kompyuter tomonidan o'qilishi va qayta ishlanishi mumkin bo'lgan elektron formatga o'tkazish jarayonidir. Ushbu jarayon matnlar, tasvirlar, qo'lyozmalar va boshqa axborot manbalarini raqamli muhitga moslashtirishni o'z ichiga oladi. Natijada adabiy manbalarni saqlash, uzatish va ulardan foydalanish imkoniyatlari kengayadi. Zamonaviy raqamli muhit mumtoz adabiyotning yangi shakllarda namoyon bo'lishiga imkon yaratmoqda. Xususan, multimodal yondashuv asosida matnlar audiokitob, videoroman, animatsion talqin va interaktiv platformalar ko'rinishida taqdim etilishi mumkin. Natijada mumtoz asar an'anaviy kitob shaklidan chiqib, raqamli kommunikativ hodisaga aylanadi. Bu esa o'quvchiga matn bilan faol muloqot qilish, asarning tarixiy va madaniy kontekstini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tadqiqot metodlari va materiallari

Tadqiqotda filologik tahlil, matnshunoslik, manbashunoslik, poetik va uslubiy tahlil, semantik izohlash, qiyosiy tahlil hamda modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Mazkur metodlar o'zbek mumtoz adabiyoti namunalarining mazmun-mohiyati, badiiy xususiyatlari va til birliklarini o'rganish, shuningdek, ularni raqamli muhitda taqdim etish imkoniyatlarini tahlil qilishga xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida mumtoz adabiy merosni raqamlashtirish, saqlash va ommalashtirish bilan bog'liq ilmiy manbalar hamda nazariy qarashlar qiyosiy jihatdan tahlil qilindi. Matnlarning raqamli formatda taqdim etilishi, ilmiy izohlar bilan boyitilishi va zamonaviy o'quvchi tomonidan qabul qilinishiga ta'sir etuvchi omillar filologik hamda semantik yondashuvlar asosida o'rganildi.

Tadqiqot materiali sifatida o'zbek mumtoz adabiyotining ishonchli ilmiy nashrlari, qo'lyozma variantlari, izohli nashrlar hamda elektron kutubxonalar, onlayn ma'lumotlar bazalari va akademik arxivlarda joylashtirilgan matnlar tanlandi. Ushbu materiallar mumtoz adabiy asarlarning badiiy-estetik va lingvistik xususiyatlarini hamda ularning raqamli muhitdagi taqdim etilish shakllarini tahlil qilish imkonini berdi.

Xulosa qilib aytganda, mumtoz adabiy merosni raqamlashtirish uni saqlash, keng ommaga yetkazish va ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilishda muhim

ahamiyatga ega. Bu jarayon adabiy manbalarni nafaqat himoya qiladi, balki ularni zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida chuqur o'rganish imkonini ham yaratadi. Multimodal va interaktiv texnologiyalar mumtoz adabiyotni zamonaviy o'quvchi uchun yanada tushunarli va qiziqarli qiladi. Kelajakda raqamli gumanitar fanlar hamda sun'iy intellektning rivojlanishi bu sohadagi tadqiqotlarni yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent, 2020.
2. Г. В. Валеева Тульский государственный педагогический университет им. Л. Н. Толстого РУССКАЯ КЛАССИЧЕСКАЯ ЛИТЕРАТУРА В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ: ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМАТЫ ТРАНСЛЯЦИИ И ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ
Гуманитарные ведомости ТГПУ им. Л. Н. Толстого № 4 (56), декабрь 2025 г.
3. <https://inlibrary.uz/index.php/crjps/article/view/30859>